

Een kwestie van uitzingen?

Crisis treft ook musea

De kredietcrisis raakt iedereen, dus ook musea en hun medewerkers. Vraag is: in welke vorm en hoe lang? Begin maart gingen twee cultuureconomen, Jules Theeuwes en René Goudriaan, in discussie met Siebe Weide, directeur Nederlandse Museumvereniging en eveneens econoom. Gepraat werd over de effecten van teruglopende bestedingspatronen van consumenten, overheden en sponsors en over mogelijke overlevingsstrategieën. Echt voorspellen wat er zal gebeuren, kunnen ook zij niet: 'De crisis is realiteit maar wordt ook gevoed door psychose. Musea zullen echter niet zo gauw omvallen.'

Vooraf zet Jules Theeuwes in kort bestek de situatie uiteen: 'We komen uit een luchtbelsituatie. Eerst was er veel geld op zoek naar beleggingsmogelijkheden. Door ongedekte hypotheek in de vs vielen de banken om en daalde de effectenbeurs. Nu zakt ook bij ons de bedrijvigheid in, al zie je dat nog niet meteen terug in de cijfers. Dat komt nog. In de arbeidsmarkt zit het effect van de crisis verstoort. Freelancers vangen onzichtbaar de eerste golf op. De export loopt terug. Bestedingen van de consument dalen. Ontslagen. Werkeloosheid. Minder belastingontvangsten. Daardoor ontstaat een grotere druk op sociale premies. Dan kun je twee dingen doen als overheid: de belasting verhogen en, minder netjes, geld bijdrukken en zo de inflatie laten stijgen. Het zou kunnen dat we alleen dit jaar een korte hevige crisis beleven met een krimp van 3,5%, een na-ijleffect in 2010 en dat het in 2011 weer beter gaat. Dan is het een kwestie van even uitzingen.'

Goudriaan verwacht echter dat de crisis iets langer dan drie jaar duurt. Na het failliet van het Angelsaksische [= Amerikaanse, cr] economiemodel van confrontatie en zelfredzaamheid gaan we terug naar het Rijnlandse consensusmodel, met grote

betrokkenheid van de overheid. 'De overheid is weer op het speelveld en die krijg je daar niet zo makkelijk meer weg.'

→ SIEBE WEIDE

'Musea zullen moeilijker fondsen kunnen genereren uit particuliere hoek. Provincie- en gemeentesubsidies aan musea zijn budgettair afhankelijk van het rijk. Krimpt dat budget, dan krimpen ook de uitkeringen aan lagere overheden en zo mogelijk ook aan de musea. En sponsoring is op dit moment lastig. Vasthouden van bestaande contracten zal lukken, maar nieuwe aangaan? Als je net je hand bij de overheid hebt moeten ophouden, zoals banken of industrie, dan is er even geen plek voor extra's.'

→ JULES THEEUWES

'De overheid houdt niet voor niks banken overeind en zal op den duur zijn tekort niet hoog laten lopen. Voor zulke grote overheidstekorten is de sector gevoelig. Als de ING zou klappen omdat de beurs er nog steeds geen vertrouwen in heeft – het zwartste scenario – dan zal de overheid dat ook opvangen. Musea die sponsoring ontvangen, zijn dan niet meer dan een detail. Overigens verwacht ik binnen drie jaar een herstel. De sponsors zijn dus even weg maar komen weer snel terug.'

Siebe Weide.

→ RENÉ GOUDRIAAN

'De rijksoverheid bezuinigt al 3,75% op de rijksmuseum, maar verdubbelt extra inkomsten zoals sponsoring met matchingsubsidies. Nou, er zal weinig te matchen zijn nu de sponsoring terugloopt. De overheid haalt de opbrengst van die bezuiniging gewoon weer binnen.'

→ CHRIS REINEWALD

'Amerikaanse musea met particuliere fondsen houden zich ondanks forse budgetbeperkingen wonderwel staande, dus zonder enige overheidssteun.'

→ RENÉ GOUDRIAAN

'In de vs zijn de musea zijn schatrijk vanwege de trustfondsen, voor zover ze die niet in Madoff-aandelen stopten, die van die frauduleuze belegger. Musea daar zullen niet zo gauw omvallen. Ze belegden veelal in staatsobligaties of hebben een ander appeltje voor de dorst waar ze zeker vijf jaar mee kunnen overleven. Dat systeem van rijke burgers en bedrijven die musea ondersteunen, werkt daar sinds mensenheugenis goed. Door iets bij te dragen aan de samenleving laat je zien dat je er bent. Maar vergeet niet dat de overheid zich ruimhartig opstelt vanwege de grote belastingaftrek op giften. Eigenlijk is dat ook overheids subsidie, maar indirect. In

Jules Theeuwes.

Nederland zijn wij ook rijk, alleen zit het geld niet bij de ondernemers maar bij de pensioenfondsen en dat geld is niet vrij te maken.'

→ SIEBE WEIDE

'Zou dat in Nederland werken? Zeg dat er 2,5 miljard vermogen nodig is om voldoende rendement te genereren voor de rijksmusea. Een deel van de overheid, de rest dankzij belastingvoordeel uit de markt.'

→ RENÉ GOUDRIAAN

'Natuurlijk is het een mooi idee. Eén keer een zak geld van de overheid en dan ben je af van hun grillen. Maar kijk naar volkshuisvesting en gezondheidszorg, de instellingen die financiële zelfbeschikking kregen. Daar ging het geld op aan verkeerde projecten en topsalarissen. Ook al is cultuur maar een stipje op de begroting, nu zal de overheid juist een grote rol bij het toezicht willen hebben.

Het Rijnlandse model komt terug want het Angelsaksische is failliet. Erfgoedinstellingen kunnen zich beter als maatschappelijk verantwoordelijke ondernemingen – mvo's – opstellen, al stort iedereen zich natuurlijk op de mvo-subsidiepot van de overheid.'

Gewichtsloos

→ SIEBE WEIDE

'Het verschil met vorige crises is dat cultuur nu ook wordt gezien als aanjager van de economie. Musea spelen daarin een belangrijke rol, naast die van hun traditionele rol als cultuurdrager. Verder zijn de bouwactiviteiten van musea aanjager van de economie, zij het van tijdelijke aard. Bijkomend voordeel is dat de bouw nu goedkoper is en er weer concurrentie ontstaat.'

→ JULES THEEUWES

'Bij de creatieve sector, cultureel ondernemerschap en de positieve uitwerking ervan op een "creatieve stad" van Richard Florida, gaat het niet om iets tastbaars als kolen, staal, graan en olie. Cultuur is een gewichtsloze economie met idee, concept, creatie. We zijn het erover eens dat in een welvarende samenleving musea een plaats verdienen. Bekijk je het echter strikt economisch en demografisch dan zijn onderwijs en zorg nu de werkelijke groeisectoren waarin een overheid wil investeren. Al kom je door de vergrijzing dan toch weer bij musea uit.

In de crisis in de jaren '30 van de 20ste eeuw vergaten mensen hun sores in de bioscoop.

René Goudriaan.

foto's: Chris Reinewald

Het was er warm. De droomwereld van de film werkte als substituut-effect. Of musea nu in die behoefte kunnen voorzien? In de afgelopen periode steeg het bezoekersaantal niet maar het is ook niet gedaald. Het blijft stabiel.'

→ RENÉ GOUDRIAAN

'Dus is het museumbezoek afgekald omdat het procentueel niet meegroeide met de bevolkingsgroei en de welvaart per hoofd van de bevolking. Als de crisis tot meer binnenlands bezoek leidt, wil dat nog niet zeggen dat musea daarvan profiteren. Ze zijn nog te weinig marktgericht. Waarom kun je bijvoorbeeld wel bij de Albert Heijn tot 8 uur terecht en bij theaters de hele avond, maar bij musea vrijwel nooit? Het helpt natuurlijk wel als meer musea een avondopening hebben. Kortom, zonder betere verblijfskwaliteit en service, arrangementen en coalities met andere MKB'ers kan het voordeel van de crisis met gemak aan de musea voorbij gaan.'

→ CHRIS REINEWALD

'Je zou juist nu via internetacties vriendenacties voor microkrediet kunnen opzetten, suggereert Ralph Levie [zie p.30].'

▼

→ JULES THEEUWES

‘Particulieren als nieuwe financiers? Als musea niet gesubsidieerd werden in Nederland, zou de behoefte van particulieren om geld te doneren zeker groter zijn dan nu.’

Import export

→ SIEBE WEIDE

‘Buitenlands toerisme is het exportproduct van musea, met name van de grotere in Amsterdam. Hoe krijgen het Rijksmuseum en het Van Goghmuseum – 20% minder bezoekers tot nu toe – de Amerikanen en Engelsen weer terug? Gratis toegang? Of helpen arbeidstijdverkorting en werkloosheid? Meer vrije tijd die niet al te kostbaar moet worden doorgebracht.’

→ RENÉ GOUDRIAAN

‘Je moet het hebben van mensen uit eurolanden. En van het weer. Met een prettig voorseizoen en een verregende zomer hebben musea een gouden tijd. Ze zullen in hun programmering vaker moeten mikken op gezinnen met kinderen. Concurreren met pretparken dus, die gemiddeld wel 24 euro entree per persoon kosten. Musea zijn daarmee verhoudingsgewijs goedkope attracties.’

→ JULES THEEUWES

‘Belangrijk voor buitenlanders is een vergroting van de aantrekkelijkheid van de reis met aanbiedingen van hotels en reisbureaus. Stunten. Of gratis toegang daarbij meespeelt, betwijfel ik. En ook of die het opbloeiende binnenlandse toerisme vervangt. Waar geeft de Nederlandse consument zijn geld aan uit? Aan reizen, recreatie, milieu, onderwijs, zorg. Op welke daarvan bezuinigt hij?’

‘Onder deze omstandigheden kunnen we een zich terugtrekkende overheid wel vergeten.’

→ RENÉ GOUDRIAAN

‘Doe het zoals Joop van den Ende, die mensen van buiten de Randstad per touringcar naar zijn musicaltheater brengt. Rijd bezoekers uit slecht bereikbare openbaarvervoersgebieden naar de grote musea.’

→ SIEBE WEIDE

‘Eigen inkomsten, kassaverkoop/horeca/winkel – uitzonderingen daar gelaten – vormen maar een relatief klein deel van de baten. De prijs voor museumbezoek ligt ver onder de kostprijs, een negatieve marge dus. Verder is de hoeveelheid bezoek voor de exploitatie niet het meest relevant. Wel voor maatschappelijk draagvlak en legitimering van subsidies. Museumbezoek is prijsinelastisch, dus levert prijsstijging meer op, maar is die stijging opportuun bij een crisis? Komt er een run op musea, dan wordt het een schaars product. Komt daarentegen de klad in het museumbezoek, dan moet men met acties de drempel juist verlagen.’

→ RENÉ GOUDRIAAN

‘Musea laten veel geld liggen. Er valt zeker meer geld uit de horeca te halen. Ook wat sponsoring betreft mist men vaak de boot. In Raden van Toezicht zitten vaak bobo's uit het bedrijfsleven; zelden mensen uit het MKB. Het lokale MKB wordt bijna altijd overgeslagen bij het zoeken naar sponsoring.

Ons bedrijf zit om de hoek van een Haags museum maar ze zijn nog nooit langs gekomen voor sponsoring, terwijl een tentoonstelling voor ons best enige promotionele waarde kan betekenen.’

Kaasschaaf en buikriem

→ SIEBE WEIDE

‘Musea kunnen ook intern bezuinigen. Waarin zal de overheid ze dwingen te snijden? In de loonkosten? Met lagere energiekosten door lagere brandstofprijzen kan de overheid musea dwingen in te leveren. Minder tentoonstellingen maken of die langer laten lopen. Met collectie- of depotexposities heb je geen kostbare bruiklenen met verzekeringen nodig. Een restauratie- of bouwstop afkondigen? Of op andere manieren met saneren de buikriem aanhalen?’

→ JULES THEEUWES

‘Als loonkosten nationaal op een o-lijn worden gesteld zullen musea zeker volgen. Je kunt ook afspreken ouderen vervoerd te laten uittreden maar daarmee verhoog je weer de pensioendruk, dus zal dat niet gebeuren. Die andere besparingen zijn zo minimaal, daarmee red je het echt niet.’

Een zelfstandig museum kan failliet gaan en zal daarin nu eventjes kwetsbaarder zijn dan anders. Musea die op het punt staan te zelfstandigen van een lagere overheid, zouden daarmee dus beter kunnen wachten.’

‘Herstelt alles zich binnen drie jaar, dan komen de sponsors weer snel terug.’

→ RENÉ GOUDRIAAN

‘Bezuinigen gebeurt met de kaasschaafmethode en dat levert weinig op. Afscheid nemen van je trouwe personeel is niet bepaald maatschappelijk verantwoord. Wel kun je eisen stellen aan de medewerkers. Een convenant sluiten voor een avondopening bijvoorbeeld.’

→ JULES THEEUWES

‘Maar of je zo meer bezoekers trekt? We onderzochten voor de gemeente Amsterdam of de nieuwe theaters in de stad zorgden voor meer publiek. Dat bleek niet zo te zijn. Het aantal bezoekers bleef hetzelfde. Wethouder Gehrels voelde zich daar wat ongemakkelijk onder.’

→ RENÉ GOUDRIAAN

‘Voor stenen krijg je altijd wel geld los, maar voor de exploitatie daarna niet zo makkelijk. Van ziekenhuizen die zelf hun bouw en exploitatie financieren, zie je 15% omvallen. Omdat musea de bouw zelden zelf bekostigen, zie ik dat bij hen niet zo gauw gebeuren. Maar het is niet onverstandig het rustig aan te doen met uitbreidingsplannen.’

→ JULES THEEUWES

‘Het is Darwinjaar, nietwaar? Degenen die altijd al zwakke broeders waren, zullen het misschien niet redden.’

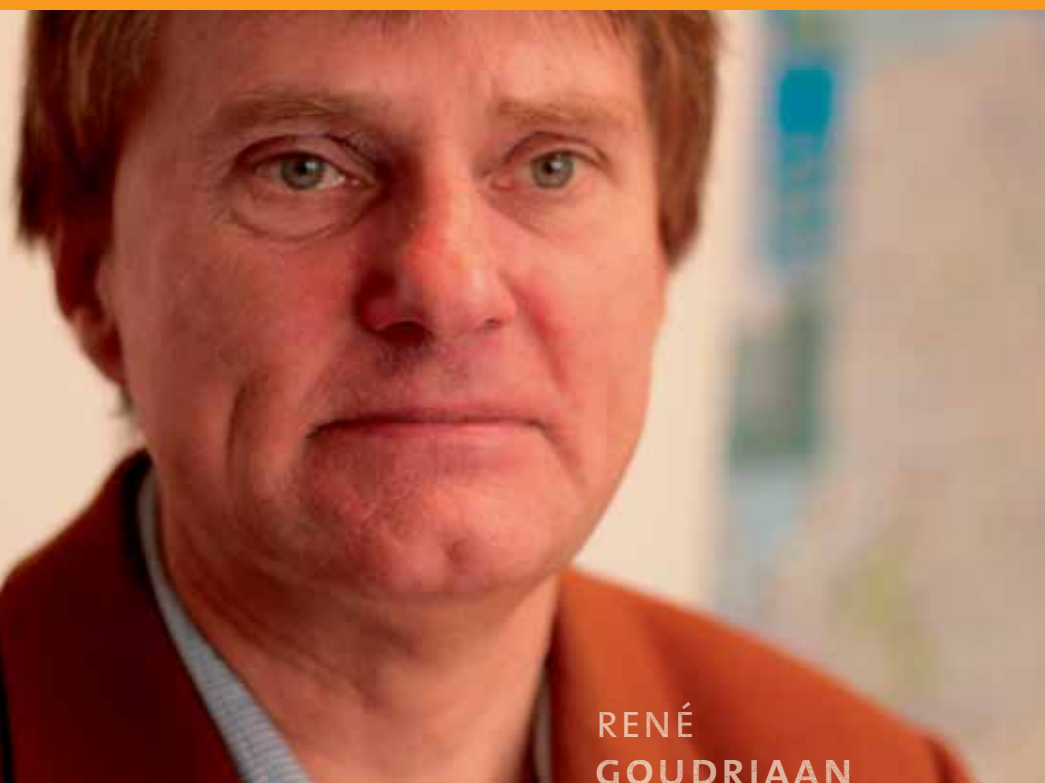
→ RENÉ GOUDRIAAN

‘Misschien heb je aan verbreding genoeë. Het is goed jongeren in de discoteeltijd binnen te halen, al zal dat enig inlevingsvermogen vergen. De crisis dwingt musea de bakens te verzetten.’

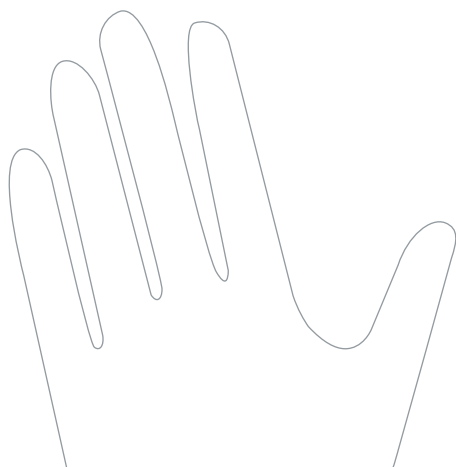
^

Suggesties om de crisis te overleven

- + Samenwerking op lokaal niveau met collega-mkb'ers: voordelige prijsarrangementen, combinaties met horeca.
- + Mik op gezinnen met kinderen.
- + Haal bezoekers met gesponsorde bussen op.
- + Maak lucratievere afspraken met de eigen horeca.
- + Doe een beroep op (nu beschikbaar gekomen) hoger opgeleide vrijwilligers.
- + Maak tentoonstellingen uit collectie en depot. Laat deze langer duren.
- + Introduceer langere of andere, publieksvriendelijkere openingstijden.
- + Interesseer sponsors door hechtere netwerken met de lokale mkb.
- + Zet museumwebsite en web 2.0 in om publiek te werven en te binden.
- + Laat de vriendenvereniging als microfinanciers optreden.
- + Breek geen lopende bouwprojecten af; het is beter te anticiperen op exploitatie daarna.
- + Maak scherpere prijsafspraken met toeleveranciers.
- + Lever een hogere kwaliteit door een kleinschaliger benadering.
- + Vermijd ontslagen, zet er samen de schouders onder ook al vraagt dit meer inzet.
- + Stel eventuele verzelfstandiging uit.
- + Breek de CAO Rijksmusea open: afschaffen weekendvergoeding en onregelmatigheidstoeslagen.

RENÉ
GOUDRIAAN

is partner/ directeur van APE, een onderzoeks- en adviesbureau dat zich voornamelijk richt op de publieke sector. Hij heeft zich gespecialiseerd in vraagstukken op het terrein van zorg, onderwijs en cultuur en voerde diverse projecten uit voor verschillende ministeries, de Algemene Rekenkamer, toezichhouders, koepelorganisaties, gemeenten en bedrijven rondom de publieke sector. Hij combineert econometrische expertise met een diepgaand inzicht in institutionele verhoudingen. Hij is onder meer actief lid van de Association for Cultural Economics International en referee van de Journal of Cultural Economics.

is hoogleraar toegepast economisch onderzoek aan de Faculteit Economie van de Universiteit van Amsterdam en algemeen directeur SEO Economisch Onderzoek.

Hij was tussen eind 2002 en 2006 lid van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) en verder onder meer voorzitter van de Adviescommissie Sociale Statistieken van het CBS. Theeuwes publiceert over arbeidsmarkteconomie, de economie van de vergrijzing, de economische analyse van het recht en de economische aspecten van mededinging en regulering.